

Osmanlı Diplomasisinde “Tayinat” Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı (1794) Üzerine Bazı Tespitler

Some Remarks on the “Tayinat” System And its Abolition (1794) in the Ottoman Diplomacy

Hacer Topaktas

Öz

Avrupa ülkelerinin kendi diplomatik yapısı içerisinde görülmeyen bir uygulama olarak tayinat sistemi, Osmanlı başkentine gelen yabancı elçilerin günlük masraflarının belirli bir süre için ve belirli kaideler üzere Osmanlı Devleti’nce karşılanması usulüdür. Bu usule göre yabancı elçilerin günlük yiyecek içecek ve bazılarının kira vb. gibi masrafları Osmanlı hazinesinden ödenmiştir. Söz konusu uygulama ile ilgili olarak şimdiki dek etraflı bir çalışma yapılmadığı gibi, sistemin uygulanışı, uygulamada ne gibi farklılıkların görüldüğü ve Sultan III. Selim döneminde, 1794’te diplomaside yapılan reformlar çerçevesinde tayinat sisteminin kaldırılışını getiren gelişmeler üzerinde de durulmamıştır. Bu makalede tayinat sisteminde görülen 1794’te farklı uygulamalara dair bazı tespitler yapıldığı gibi, genel bilinenin dışında tayinat usulünün kaldırıldıktan sonra da birçok kere Babîali tarafından bazı yabancı elçilere tayinat verildiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Diplomasisi, Tayinat, Elçi, III. Selim, Reform

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, hacertopaktas@gmail.com

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

DOI: 10.17550/aid.63168

Abstract

As an unseen practice in the diplomatic structures of the European countries, “tayinat system” was a practice in which daily expenses of the foreign envoys that came to the Ottoman capital were covered by the Ottoman Empire for certain periods according to certain rules. In this system, daily expenses of the foreign envoys were paid by Ottoman treasury, and also rental costs of some foreign envoys were covered in the same way. But by now, there is no detailed study on this practice, also it has not been emphasized yet that how this system worked which kind of tayinats were seen in this system, and which kind of developments or reasons caused to abolition of the tayinat system in 1794 during the reign of Sultan Selim III. In this work not only some new information on the implementation of the tayinat system is found, but also apart from the known, it is put forth that after the abolishment of the tayinat system, sometimes tayinats payments were paid for some foreign envoys by the Ottoman Porte.

Keywords: *Ottoman Diplomacy, Tayinat, Envoy, Selim III, Reform*

Giriş

Osmanlı tayinat sistemi üzerine şimdiye dek geniş kapsamlı bir çalışma yürütülmemiştir. Osmanlı diplomasisi üzerine kaleme alınmış belli başlı mevcut çalışmalar, tayinat uygulaması üzerine detaylı bilgiler içermemektedir.¹ Daha ziyade yabancı elçilerin yazdığı sefaretnâme ve günlük tarzı eserlerde bu gibi bilgilere rastlanılmaktadır. Ancak söz konusu yabancı elçiler yazdıkları eserlerde daha ziyade kendilerine verilen tayinatlara değinmekte, tayinat uygulamasının yapısı ve kapsamı vb. konulara yer vermemektedirler. Bazı çalışmalarda geçen birtakım bilgiler dışında tayinat sisteminin nasıl yürütüldüğü, elçilere neye binaen ne kadar tayinat ödemelerinin yapıldığı, bunun Osmanlı diplomasisindeki yeri örnek vakalarla bu çalışma dâhilinde incelenmektedir. Ayrıca bu çalışmada tayinat sisteminin 1794 yılında kaldırılmasından önceki ve sonraki sürece odaklanmak suretiyle tayinat uygulamasının son döneminde sistemin hangi yapısal özellikler taşıdığı ve pratikte hangi sorunlarla karşılaşıldığı ortaya konulmak istenmektedir. Diğer yandan Osmanlı diplomasisinin temel özelliklerine bakmak suretiyle tayinat ödeme mantığı, siyasî olayların elçilere verilen tayinat miktarı ve süresi bakımından ne derece etkili olduğu da bu çalışmanın amacını tayin etmektedir. Bu bakımdan evvela Osmanlı diplomasisinin bazı temel niteliklerinden bahsetmek gerekir.

Osmanlı diplomasisi özellikle erken dönemlerde Avrupa devletlerinde yürütülen diplomasiye nazaran bazı farklılıklar taşır. 1793 yılı, Sultan III. Selim’in Osmanlı diplomasisi alanında gerçekleştirdiği reformlar bakımından yapısal olarak Osmanlı diplomasisini iki ana evreye ayırmaktadır. Bu bağlamda diğer devletlerin başkentlerinde Osmanlı ikâmet elçiliklerinin bulunmaması, 1793 yılı itibariyle diplomasiye mütekabiliyet esasının gelmesi ve bazı eski uygulamaların kaldırılması bu iki ana devri ayıran en önemli özelliklerdir. Bunun aksine bilhassa “rönesans diplomasisi”nin geçerlilik kazanmasıyla Osmanlı başkentinde birçok Avrupa devleti daimî elçilikler oluşturma yoluna gitmiştir. (Topaktaş, 2014a: 108-110) Osmanlı elçileri ise diğer devletlere geçici görevlerle ve fevkalade sıfatlarla gönderilmiştir. Savaş sonlarında yapılacak barış görüşmeleri, antlaşma müzakereleri, ikili ilişkilerin dü-

1 Osmanlı diplomasisi üzerine belli başlı çalışmalar olarak bkz. (Unat, 1992; Tuncer, 1997; Yurdusev, 2004; Savaş, 2007; Turan, 2014; Özen Yılmaz, 2014; Yıldırım, 2014)

zenlemesi, yeni sultanın tahta çıkışının komşu devletlere resmen haber verilmesi, bazı işbirliği ve ittifak kurma vesileleriyle Osmanlı elçileri diğer devletlere gitmiş ve görevlerini tamamlamalarının ardından dönmüştür. XVIII. yüzyıl sonunda ihtiyaçlara binaen ve uluslararası gelişmelerin gereksinimi olarak III. Selim Nizam-ı Cedid reformları çerçevesinde belirli başkentlerde daimî elçilikler kurma kararı almıştır. (Kuran, 1988, Kürkçüoğlu, 2004: 131-150) Bu bağlamda ilk olarak Yusuf Ağâh Efendi 1793'te Londra'ya gönderilmiştir. (Yalçınkaya, 2010) Londra'nın ardından 1795-1796 yılları itibarıyla Berlin, Viyana ve Paris'te de daimî elçilikler açılmasına karar verilerek 1797'de buralara büyükelçiler tayin edilmiştir. (Kuran, 1988: 23, Naff, 1963: 304)

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren diplomasisinde zamanla "kaide" halini alan belirli yapısal kuralları vardır. Bu kurallar, bazı diplomatik, teşrifatî ve malî konularla alakalıdır. (Ali Seydi Bey, t.y., Karateke, 2004 ve 2007, Tevkî'î Abdurrahman Paşa, 2011, Mehmed Es'ad Efendi, 2012) Tayinat uygulaması da bunlardandır. Aynı şekilde bu kurallar kimi yerde Avrupa devletlerini de Osmanlı usulü uygulamalara mecbur bırakmıştır. Zira tayinat sisteminde olduğu gibi diğer Avrupa devletleri de Osmanlı elçilerine tayinat ödemeleri yapmıştır. Fakat bir Avrupa devletinden diğer bir Avrupa devletine gelip giden elçilerde böyle bir uygulama söz konusu edilmemiştir. Bu noktada Doğu ve Batı diplomasi geleneklerinin tesiri devreye girmektedir. Daha ziyade Doğu kültürüne has olan bu uygulama, Doğulu devletlerle ilişkilerde Batılı devletlerin de bu uygulamaya dâhil olmasını gerektirmiştir. İran, Buhara ve diğer Asya devletlerinin diplomasisinde de Osmanlı Devleti'ndeki tayinat sistemi benzerinde uygulamalar görülür. Nitekim ileride üzerinde durulacağı üzere 1794'te uygulamanın kaldırılmasına rağmen sonraki süreçte Doğu devletlerinden gelen elçilere tayinat ödemesinin yapılması da bu geleneğin Doğu devletleri ile yürütülen diplomaside devam ettirildiğini göstermektedir.

Ayrıca Osmanlı Devleti'nde diplomasi, Avrupa'daki çağdaşlarında olmayan bazı özellikler taşır. Osmanlı topraklarına girişinden -burada iken sultan ve diğer erkân huzurundaki kabuller dahil- başkentten ayrılışına dek yabancı elçilere yapılan merasimlerle, Osmanlı Devleti'nin çeşitli devletlere gönderdiği elçilerine düzenlenen merasimler diğer ülkelerin elçilerine uygulanandan oldukça farklıdır. Bu törenlerin daha çok gösterişli olduğunu ve yer yer farklı teşrifatların

uygulandığını söylemek mümkündür. Elbette zamanın ve şartların değişimiyle bu kaidelerde de birtakım farklılıklar yaşanmıştır. (Karateke, 2007: 3-5; Yıldırım, 2014)

Osmanlı diplomasisinde önemli görülecek bir diğer özellik de diplomasideki hediyeleşmedir. Osmanlı Devleti’ne gelen elçilerin beraberlerinde ciddi bir hediye bohçasıyla gelmesi gerekir. Sadece Osmanlı sultanı için değil, aynı zamanda sadrazam ve diğer önde gelen devlet adamları için de pahalı ve onların beğenisini kazanacak hediyelerin sunulması usuldendir. Kendileri için düzenlenen kabullerde bu hediyelerin takdimi, kabul merasiminin ayrılmaz bir teşrifatı parçasıdır. (Renda, 2013: 263-276) Gelen diplomatların Osmanlı hükümdarlarına gösterdikleri saygının ve görevlerine verdikleri önemin bir göstergesi olarak da hediye, Osmanlı diplomasisinin önemli bir parçasıdır. Öyle ki 1657’de İstanbul’daki İsveç elçisi Rålamb’ın görevindeki başarısızlığının bir nedeni hediyesiz olarak İstanbul’a gelişine bağlanır. (Ådahl, 2006: 12) 1613’te Hollanda’ya verilen kapitülasyonlar sonrası İstanbul’a gelen Hollanda elçisi Cornelius Haga’nın I. Ahmed için 93 sandık hediye getirmesi, diplomaside hediyeleşmenin siyasî ve sembolik anlamına işaret eden bir diğer örnektir. Öyle ki Haga’nın getirdiği çeşitli kıymetli kumaşlar, porselenler, çeşitli mobilya ve mefruşat takımları, at koşumları, kılıçlar, teleskop, haritalar, özel atlas, papağan ve cennet kuşlarıyla, ayrıca dikkat çeken 1,5 ton Hollanda peyniri, diplomatik hediyeleşmenin ve bu vesileyle ilişkileri iyileştirmenin tipik bir örneğiydi. Keza II. Selim’in ve II. Murad’ın tahta cüluslarını tebrik için İran Şahı Tahmasb’ın gönderdiği, 44 ve 500 deve yükü hediye de iki ülke arasında yürütülecek siyasete ve bulunulacak taleplere iyi bir başlangıç yapma amacı taşıyordu. (Özen Yılmaz, 2014: 213-217) Zira İran Şahı, Osmanlı Devleti ile yapacağı antlaşmanın uzatılmasını istemekteydi.

Aynı şekilde kendilerine düzenlenen törenlerde de “süferanın/sefirlerin” dikkatlerini cezbeden samur kürkleri, ipek ve kadife kumaşlar Osmanlı Devleti tarafından yabancı elçilere hediye olarak verilmiştir. Diğer yandan hangi elçinin ne gibi ve ne kadar hediye sunduğu da diğer elçilerin merak konusu olmuş ve bunları da elçilik günlüklerine kaydetmişlerdir. (Schweigger, 2004: 89) Elçiler arasında en güzel ve pahalı hediyeyi sunmak için bir yarışın olduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde en güzel samur kürkü ve kaftanı almak da bir o ka-

dar önemsenen bir mevzudur. Zira en güzel ve pahalı samur kürkü ve kaftanı alan elçi, ülkesini de Osmanlı Devleti nezdinde üstün konuma getiriyordu. Mesela II. Mustafa tarafından kabulü sırasında Karlofça Antlaşması sonrasında İstanbul'a gelen Avusturya elçisi Oettingen'e çok kıymetli kürklerle kaplı bir kaftan verilmesi, Avusturya elçisini diğer elçiler nazarında daha ayrıcalıklı bir konuma taşıdığı için diğer elçiler arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştu. (Özen Yılmaz, 2014: 94) Aynı şekilde Oettingen'e verilen tayinat listesi de oldukça dolgundu. (Özen Yılmaz, 2014: 92)

Tayinat Uygulamasının Esasları

Osmanlı diplomatik uygulamaları gereği Osmanlı başkentine gelen yabancı elçilerin ikamet sürelerinin ilk altı ayı için belirli masraflarının karşılanması teorik olarak 1794'e kadar sürdürülmüştü. Buna göre Osmanlı Devleti yabancı elçilere görevlerinin ilk altı ayında "tayinat bahası" ödüyordu. (BOA, HAT: 1406/56922, CH, 181/9043) Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin bu uygulamasına uyma zarureti yüzünden, diğer ülkelere gönderilen Osmanlı elçilerinin belirli masrafları da ev sahibi devlet tarafından karşılanıyordu. Osmanlı Devleti'nde tam olarak hangi yıldan itibaren tayinat sisteminin uygulanmaya başlandığı bilinmese de XVI. ve XVII. yüzyılda İstanbul'a gelen yabancı elçilerin günlüklerinden bu dönemlerde tayinat uygulamasının var olduğunu söylemek mümkündür. (Schweigge, 2004: 60, Werner, 2011: 134)

Tayinatların içerik ve verilme sebeplerine göre ne gibi çeşitlilik gösterdiğine bakıldığında, yabancı elçilere verilen tayinatların elçilerin fevkalade ya da mukim elçi oluşuna göre çeşitlendiğini arşiv kaynaklarından tespit etmek mümkündür. Ancak fevkalade ve mukim elçilere verilen tayinatlar arasında belirli farklılıklar bulunmaktadır. Yabancı elçilerin geliş sebebinin tayinatın miktarının ve süresinin belirlenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Nitekim mukim elçilerin daha az miktarda, hatta cüzi miktarda tayinat aldığı söylenebilir. Mesela 1773 yılında İstanbul'da bulunan Avusturya ikamet elçisi günlük 12 guruş tayinat almıştı. (BOA, CH: 15/719) Mukim elçilere verilen tayinata "nafaka baha" denmekteydi. (Mustafa Kesbi: 2002: 37) "Fevkalade" (extra-ordinary) sıfatla İstanbul'a gelen elçilere ise misyonunun durumuna göre, yani geliş sebebine göre tayinat ödenmekteydi. Cülus tebriki için gelen elçilere geldiği günden döneceği güne dek yani elçiliği süresince tayinatı ödenmekteydi. (BOA, CH: 150/7455) Mesela 1790

yılında III. Selim’in cülus tebriki için gelen Venedik elçisine günlük 116 guruş tayinat verilmişti. (BOA, CH: 185/9233) Yine 1790 yılında aynı amaçla İstanbul’a gelen Sicilyateyn elçisine ise 100 guruş günlük tayinat tahsis edilmişti. (BOA, CH: 28/1358) Yapılan antlaşmalar çerçevesinde elçi teatisi durumlarında gelen fevkalade elçiler ise yine diğerlerinden farklı miktarda tayinat almaktaydılar. Bu çerçevede 1740 yılında İstanbul’a gelen Rusya elçisi 495.5 guruş günlük tayinat bahası almıştı. (Itzkowitz ve Mute, 1970: 28-30)

Yabancı elçilere verilen tayinatlar verildiği yer ve emtialar bakımından da farklılaşmaktaydı. Bir yabancı elçinin Osmanlı topraklarına dâhil olduğu andan Osmanlı başkentine ulaşınca kadar verilen tayinatın cinsi “yol baha” olarak kayıtlarda geçmekteydi. Elçilerin İstanbul’a gelişlerinden ilk altı ay içerisinde verileni ise “tayinat baha” idi. Bu kapsamda bir diğer üçüncü tayinat çeşidi ise “mefruşat baha” olarak ödenen ve mobilya ve tekstil ihtiyaçları için verilendi. Mefruşat baha bütün elçilere verilmemekle birlikte, yabancı elçilere bir defalığına tahsis edilen bir tayinat çeşidi idi. (BOA, CH: 34/1660) Mesela 1790 yılında İstanbul’a gelen Buhara elçisine mefruşat baha adıyla ayrıca bir tayinat ödenmişti. (BOA, CH: 43/2108) Bu türde bir diğer tayinat ise fevkalade sıfatla gelen bir kısım elçiye verilen “hâne icâresi” idi. Kayıtlara göre bazı yabancı elçilerin kira masrafları da yiyecek içecek vb. giderlerinin yanı sıra ayrıca ödenmekteydi. Mesela 1768’te Fransa’nın maslahatgüzarına günlük 10 guruşluk tayinat bahası dışında 6 guruş kira bedeli de tahsis edilmişti. (BOA, CH: 113/5695)

Tayinat sisteminin uygulanışında işaret edilmesi gereken önemli bir nokta da savaşları sonlandırmak üzere aracı devletlerle birlikte muharip devlet temsilcilerinin bir araya geldiği barış görüşmelerinde de Osmanlı tarafının aracı devlet elçilerine, yani murahhaslarına da tayinat ödediğidir. Nitekim 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı’nın Avusturya ayağını sonlandırmak ve barış müzakerelerini yürütmek için aracı devlet elçileri de Zıştovi görüşmelerinde bulunmuştu. Burada bulunan Prusya, İngiltere ve Hollanda elçilerinin temsilcilerine de Osmanlı hazinesinden tayinat verildi. Ancak zaten savaştan bitap düşmüş Osmanlı hazinesi için bir de uzayan Zıştovi görüşmeleri, Sultan III. Selim’in tepkisine neden olmuştu. Reisülküttab darphaneden 40.000 guruşluk (100 kese akçe) bir meblağı tayinatlar için istiyordu. (BOA, CH: 131/6515, Ahmed Cevdet Paşa, 1309/V: 69-70) Üstelik Zıştovi

Antlaşması imza edilince de murahhaslara pahalı hediyeler ve “atiyye” adı altında nakdî para gönderilmişti. Prusya murahhası Lucchesini ve İngiltere murahhası Keith’e Sultan Selim’den nakdî para, pahalı kürk-ler, koşumlarıyla beraber asyatik atlar hediye olarak gelmişti. (BOA, HAT: 195/9692, 195/9703, Keith, 1849: 481)

Tayinatlar yabancı elçilerin rütbelerine göre de farklılıklar taşıyordu. Büyükelçi (sefir-i kebir), ortaelçi (sefir), küçükelçi, maslahatgüzar, nameres, muhabir gibi sıfatlarına göre elçi ve daha düşük rütbeli diplomatların tayinat miktarları belirlenmekteydi. Elbette en yüksek tayinatı büyükelçiler almaktaydı. Bu bakımdan yer yer yabancı elçilerin rütbelerinin yükseltilmesi için talepte bulunduğu görülmekteydi. Mesela 1790’da İstanbul’a gelen Lehistan fevkalade elçisi Franciszek Piotr Potocki, Babiâli’nin kedisini ortaelçi olarak kabul etmesine razı olmadı. Uzun uğraşlardan sonra büyükelçilik payesini elde etti. Tabii Potocki’nin en büyük kaygısı kendisine büyükelçilik payesi verilme-yerek tayinatının da düşük miktarda olacağı idi. (Topaktaş, 2014b: 75-80)

Yabancı elçilere verilen tayinat miktarları aynı ülkenin bir önceki elçisine verilenlere göre tayin edilmekteydi. Yani aynı özelliklerle sahip aynı ülke elçisi, miktar olarak da aynı tayinatı alıyordu. Bu durumda elçilerin payeleri ile İstanbul’da bulunuş amaçları da aynı olmalıydı. (BOA, HAT: 266/15476, AE: SABH I, 132/8841) Barış durumu haricinde bir ülke ile savaş ilanı durumunda nasıl bir uygulama yapılmaktaydı? Bu gibi durumlarda özellikle Rus elçilerinin Yedikule Zindanları’na hapsedildiğini görmekteyiz. Lakin Babiâli, zindanda dahi elçilere ve yanındakilere belirli bir tayinat vermeye devam etmiştir. Mesela 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Harbi patlak verince Rus elçisi Bulgakov genel uygulamalar dâhilinde Yedikule Zindanları’na atıldı. Fakat burada bulunduğu zaman zarfında kendisine günlük 25 guruşluk bir tayinat verildi. Hatta bu, daha evvel-den aldığı 12 guruşluk tayinatından daha yüksek bir meblağa tekabül ediyordu. (BOA, CH: 149/7448, 170/8493, 88/4382) Diğer taraftan tayinat sistemindeki önemli bir mevzuu da tayinatların yer yer aynı, yer yer nakdî olarak ödenmesidir. (Kütükoğlu, 1989: 218) Yabancı elçiler genelde tayinatlarının ödenmesi için sundukları arzlarla tayinat taleplerini iletmekteydiler. Mesela 1740 yılında İstanbul’da mukim Fransa büyükelçisi Louis Sauveur Villeneuve (1728-1741) ile 1768’te

İstanbul’da bulunan Danimarka elçisi dilekçeyle tayinatını talep etmek zorunda kalmıştı. (BOA, CH: 46/2262, 24/1188) Elçinin heyetinde kaç kişi olursa olsun elçilere aynı miktar tayinat ödenmekteydi. Yani tayinat miktarları elçinin maiyetindeki kişi sayısına göre değişmiyordu.

Genelde tayinatlar geriye dönük olarak ödeniyordu. Yani verilmesi gereken süre geçtikten sonra ödeme yapılıyordu. Ödemeler birer aylık ya da üçer aylık dilimler halinde tesviye ediliyordu. Mesela kayıtların bizlere gösterdiği üzere Avusturya elçilerine üçer aylık periyotlarla ödemeler yapılıyordu. Nitekim 1782’de İstanbul’da bulunan Avusturya mukim elçisine günlük on ikişer guruştan üç aylık toplam 1056 guruş verilmişti. (BOA, CH: 4/175) Yine 1790 yılı sonunda Prusya elçisi günlüğü 200’er guruştan biriken bir aylık tayinat baha ve kira bedelinin ödenmesi için başvuru yapmıştı. (BOA, CH: 48/2351)

Bu bağlamda XVIII. yüzyıl ortalarında tayinat verilen birkaç yabancı elçi ile tayinat miktarları Tablo-I’e göre şöyleydi: (Mustafa Kesbî, 2002: 37-38)

Tablo-I	XVIII. Yüzyıl Ortalarında Bazı Elçilere Verilen Tayinatlar	
Ülke	Paye	Tayinat miktarı
İsveç	Ortaelçi (mukim)	10 guruş
Avusturya	Ortaelçi (mukim)	12 guruş
Rusya	Kapu kethüdası (mukim)	5 guruş
Lehistan (1759)	Ortaelçi (cülus tebriki)	225 guruş + 76 = 301 guruş
Rusya (1759)	Ortaelçi (cülus tebriki)	98 guruş + 40 guruş = 138 guruş
Venedik (1759)	Elçi (cülus tebriki)	80 guruş + 36 guruş = 116 guruş

XVIII. yüzyıl sonunda tayinat uygulaması kaldırılmadan hemen önce yabancı elçilere verilen tayinatlardan birkaç örnek ise Tablo-II’de gösterildiği üzere şöyledir:

Tablo-II	1790-1793 Yıllarında Yabancı Elçilere Verilen Tayinat Miktarlarından Örnekler	
Ülke	Miktar	Kaynak
Avusturya	80 guruş	BOA, CH: 108/5366
Buhara	250 guruş	BOA, CH: 174/8652
İsveç	80 guruş	BOA, CH: 97/4804
Lehistan	301 guruş	BOA, CH: 5/218
Prusya	200 guruş	BOA, CH: 63/3137
Rusya	12 guruş	BOA, CH: 64/3173
Venedik	116 guruş	BOA, CH: 65/3240

Tayinat Sisteminin Uygulanmasında “Gittikçe Genelleşen” İstisnâî Durumlar

Tayinatların her ne kadar yabancı elçilere görevlerinin ilk altı ayı için ödenmesi öngörülmekteyse de bunun pratikte birçok istinasının olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle tayinat uygulamasının kaldırılmasından hemen önceki yıllarda, yani III. Selim’in iktidarının ilk zamanlarında tayinat meselesi ile ilgili sorunların arttığı görülmektedir. Nitekim 1790 yılı Mart’ında İspanya elçisine 11 aydır verilen tayinatın kesilmesi kararlaştırılır. (BOA, CH: 43/2134) Benzer şekilde Venedik elçisinin tayinatı 1790 yılında verildiği sekizinci aydan sonra kesilir. (BOA, CH: 155/7737) Yine Prusya elçisi Diez’e 1790 yılında yedi aydır tayinat verilmekle beraber, zaten döneceği göz önünde bulundurularak bir ay daha tayinat verilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, CH: 13/617) Aynı dönemde savaş yıllarında Osmanlı Devleti’nin ittifak arayışları çerçevesinde Lehistan ile gündeme gelen ittifak görüşmeleri dolayısıyla, İstanbul’daki Lehistan elçisi Potocki’ye 30 ay boyunca tayinat verilmiştir. (Topaktaş, 2014b: 78-79) Zira kendisi Lehistan’da muteber bir kişi olduğu gibi, özel önem taşıyan bir görevle İstanbul’da bulunmaktadır.

Tayinat uygulamasında kaide dışı olarak görülebilecek fakat gittikçe genel kural haline dönüşmeye başlayan bir husus da elçilerden gelen zam talepleridir. Birçok yabancı elçi tayinatının kendisine yetmediğini öne sürerek zam talebinde bulunmuştur. Mesela Fas Hâkimi’nin elçisi sıfatıyla 1790 yılında İstanbul’da bulunan Tahir Paşa ve Mek-

ki Ağa tayinatlarına zam talep etmiştir. (BOA, CH: 114/5660) Yine Lehistan elçisi Potocki de aldığı günlük 225 guruşluk “tayinat baha” ile 76 guruşluk “hane icaresinin” (toplamda 301 guruş) yetmediği ve kendisinin hem Lehistan’ın önde gelen kişizadelerinden olduğu hem de büyükelçi unvanıyla gönderilmesine binaen daha yüksek bir meblağda tayinat alması gerektiğini öne sürmüştür. (Topaktaş, 2014b: 78) Potocki’nin kendisinden daha yüksek miktarda tayinat bahası aldığını öne süren Prusya elçisi Diez de kendi tayinatına zam talep etmiştir.

Bir başka zam vakası 1792’de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Yaş Antlaşması gereği elçi teatisinin yapılmasından sonra yaşandı. İstanbul’a gelen Rus elçisi Kutuzov da tayinatına zam talep edenlerdendi. Normalde kendi statüsündeki bir Rus elçisi 148 guruş tayinat almaktaydı. Fakat meblağın yetmediği gerekçesiyle ve kendisi gibi Zıştovi Antlaşması sonrası İstanbul’a gelen Avusturya elçisi Rantkeal’in aldığı günlük 280 guruşluk tayinatı örnek göstererek Kutuzov kendi tayinatına da zam yapılmasını istedi, buna mukabil Babıâli Rus elçisi Kutuzov’a günlük 200 guruş tayinat tahsis etti. (BOA, BOA, HAT: 1403/56679, 1403/56749, CH: 35/1736, 40/1992) Diğerlerine örnek olmasın diye zam taleplerine Babıâli tarafından olumlu cevap verilmediği durumlarda ise çoğu kere “atiyye” namıyla elçilere ilave ödemelerin yapıldığı da oluyordu.

Tayinat Listelerinde Bulunan Yiyecek İçecekler ve Diğer İhtiyaç Malzemeleri

Osmanlı Devleti’ne gelen yabancı elçilere verilen tayinat listelerinin bütün elçiler için aynı yiyecek içecek vs. maddelerinden oluşmadığı görülür. Her elçinin farklı tayinat listeleri vardır. Yalnız birçok yiyecek maddesinin adının listelerde ortak olduğu söylenebilir. Ekmek, küçük ve büyük baş hayvan eti, kümes hayvanı eti, balık, çeşitli türden yağlar, baharatlar, pirinç, mısır, un, süt, peynir, yumurta, şeker, kahve, tütün, sebze ve meyve, alkollü içecekler (votka, şarap, rakı), yemeklerin pişirilmesi için odun, kömür, atlar (taşımaya amaçlı) ve atlar için saman bunlardan bazılarıdır. (bkz. Tablo-III, IV) Ancak listelerde bulunan bu yiyecek içecek maddelerinin adedi veya miktarı her ülke elçisinde farklılaşmaktadır. Bu bağlamda 1762 yılında cülus tebriki için gelecek İstanbul’da bulunan Avusturya ortaelçisine verilen tayinat listesine baktığımızda tayinat listesinde neler olduğunu görebiliriz: (BOA, CH: 116/5784)

Tablo-III	1762 Yılında İstanbul'daki Avusturya Elçisine Verilen Tayinat Listesi					
Ekmek 170 adet	Tavuk 20 adet	Kaz 5 adet	Ördek 5 adet	Mısır tavuğu 4 adet	Sade yağ 12 kıyye	
Pirinç 45 kıyye	Bal 4 kıyye	Kara bal 4 kıyye	Tere yağ 5 kıyye	Süt 10 kıyye	Peynir 10 kıyye	
Yumurta 60 adet	Şeker 2 kıyye	Kahve 3 kıyye	Sebzevat 10 kıyye	Karanfil 50 dirhem	Tarçın 25 dirhem	
Buhur 4 kıyye	Soğan 15 kıyye	Tuz 4 kıyye	Zeytin 6 kıyye	Badem 2 kıyye	Sarımsak 3 kıyye	
Sabun 2 kıyye	Zeytin yağı 4 kıyye	Sirke 6 kıyye	Turşu 12 kıyye	Tütün 2 kıyye	Koyun eti 35 kıyye	
İnek eti 5 kıyye	Börülce 5 kıyye	Mercimek 5 kıyye	Ham sirke 150 kıyye	Rakı 3 kıyye	... 5 kıyye	
Oduun 10 çeki	Kömür 150 kıyye	Arpa 20 keyl	Saman 8 kantar	Ot 4 hamallık	Beygirler Yeterli miktarda	... Yeterli miktarda

Diğer Avusturya elçisi ile verilen malzemeler bakımından karşılaştırma yapmak için 1812 yılında İstanbul'da bulunan İran elçisi Nasrullah'a verilen tayinat listesine bakmak yerinde olacaktır. Zira bunlar, farklı dönemlerde biri Müslüman biri Hıristiyan ülkelerin elçileri için hazırlanan tayinat listeleridir: (BOA, CH: 3/146)

Tablo-IV	1812 Yılında İstanbul'daki İran Elçisine Verilen Tayinat Listesi					
Ekmek 50 adet	Sade yağ 4 kıyye	Bal 2 kıyye	Bal mumu 1 kıyye	Un 1 kıyye	Soğan 2 kıyye	Tuz 1 kıyye
Nohut 10 kıyye	Öd (?) 7 kıyye	Sabun 10 kıyye	Sarımsak 10 kıyye	Sebze sadece 200	Baharat 20 adet	Üzüm 1 kıyye
Koyun eti 6 kıyye	Oduun 1 çeki	Kömür 25 kıyye	Arpa 10 keyl	Saman 1 kantar	Kahve 150 dirhem	

Burada vurgulanması gereken diğer bir husus da Osmanlı Devleti'nin tayinat ödeme mantığının nereden kaynaklandığıdır. Tayinat uygulamasının kaldırılması ile ilgili bir belgeden anlaşıldığı üzere yabancı elçilere tayinat verilmesinin sebebi, Osmanlıların “şan-ı Devlet-i Aliyye'ye” yaraşır davranmak istemesindedir. (BOA, CH: 97/4804) Yine aynı süreçte kaleme alınan bir diğer belgede ise “in'am-ı Devlet-i

Aliyye”den, yani Osmanlı Devleti’nin iyiliğinden kaynaklanan sebeplerle bu gibi bir uygulamaya gidildiği açıklanmaktadır. (BOA, CH: 20/981) Yani Osmanlı Devleti, kendine has devlet sistemi içerisinde ve yabancı elçilerin ağırlanması hususunda sahip olduğu anlayış çerçevesinde böyle bir uygulama geliştirmişti. Böylece hem devletin azameti hem de misafirperverliği bu gibi bir yolla da ortaya konulmaktaydı. Ayrıca yabancı elçilere “iki devletin şan u itibârına lâıyk ve dostluğa şâyân olan vech üzere” davranmak Osmanlı Devleti’nin önemseydiği bir husustu. (BOA, CH: 20/981) Nitekim gelen elçilere Osmanlı misafirperverliği verilen tayinatlarla da hissettirilmek istenmişti.

Tayinat Uygulamasının Resmen Kaldırılması

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinden itibaren uygulanan tayinat sistemi, Osmanlı diplomasisinin köklü değişiklikler yaşadığı III. Selim reformlarıyla lağvedilmiştir. Babiâli, 1792 yılının sonunda Nizam-ı Cedid programını başlatmasıyla birlikte, dışişlerinde de Avrupa devletleri arasında geçerli olan kuralları uygulamaya karar vermişti. Dolayısıyla eskiden uyguladığı bazı usulleri bu dönemde terk etti. Bu usullerden biri de yabancı ülke temsilcilerine verilen tayinatın kaldırılmasıydı. Nitekim Yusuf Agâh Efendi’nin İngiltere’ye ilk daimî büyükelçi olarak gönderilmesi sırasında, milletlerarasında geçerli olan mütekabiliyet usulü yürürlüğe konularak, yabancı devlet elçilerine verilen tayinat kaldırılmış oldu. Zaten ilk Türk daimî elçiliğinin kurulması bu kararın uygulanması için bulunmaz bir fırsattı. Bunun için Yusuf Agâh Efendi İstanbul’dan İngiltere’ye hareket etmeden önce Babiâli; İngilizler tarafından tayinat teklif edilirse bunu her ne surette olursa olsun kabul etmemesini telkin ve tembih etmişti. (Yalçınkaya, 2010: 65 ve Ahmet Cevdet Paşa, 1303/IV: 106-107) İşte Yusuf Agâh Efendi ile başlatılan bu usul, yabancı elçilik heyetleri arasında ilk defa İngiliz elçisi Liston’a tesadüf etmişti. Türk sınırlarına girmesinden itibaren Babiâli’nin tayinat vermeme usulünü çok sıkı bir şekilde uyguladığını, Lord Grenville’ye gönderdiği ilk raporunda bildirmişti. Bu yüzden geçtiği yerlerden at, erzak ve diğer malzemelerin temini için büyük miktarda harcamalar yapmak zorunda kalmıştı. Aynı rapor, Osmanlı Devleti’nin uygulamaya koyduğu tayinat rejimi nedeniyle onun ve maiyetinin malî sıkıntı içine düştüğüne işaret etmektedir. (Yalçınkaya, 1998: 192-193)

Uzun süredir uygulanmasına rağmen tayinat sistemi beraberinde birçok sorunu ve Osmanlı maliyesi için maddî olarak ciddi bir külfeti doğurmuştur. Ayrıca yukarıda birkaç örneği verildiği üzere savaş döneminde tahta oturan III. Selim'in sultanlığının ilk evresinde elçi tayinatlarıyla da oldukça meşgul olmak zorunda kaldığı görülmektedir. Şüphesiz bu gibi sorunlar da savaş sona erince, III. Selim'in diplomasi alanındaki reformlarını düzenlerken bu eski uygulamayı kaldırmasında rol oynamıştır. Nitekim III. Selim'in 11 Haziran 1794 tarihli hatt-ı hümayunu ile artık yabancı elçilere tayinat ödenmeyeceği ilan edilmiştir. (BOA, HAT: 194/9640, CH: 34/1660) Tayinat uygulamasının kaldırılmasının başlıca sebebi esasen Osmanlı Devleti'nin bir lütfu ve nezaketi olarak görülebilecek tayinatın, yabancı elçiler tarafından sanki onların doğal hakkıymış gibi görülüp, birçok kere gereksiz yere tayinat talep etmeleridir. (BOA, CH: 34/1660, 43/2108) Ayrıca bundan sonra diğer devletlere gönderilen Osmanlı elçileri de gittikleri devletlerden tayinat bahası almayacaktır. Aynı şekilde elçilere sultanların huzurundaki kabullerde verilen samur kürkleri ve kaftanlar da birçok diplomatik krize neden olmakta, elçiler kendilerine verilen kürk ve kaftanların kıymetinden yola çıkarak devletlerinin Osmanlı Devleti nezdindeki prestijlerini sorgulamaktaydı. Mesela Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Charles de Ferriol (1692-1711) İngiltere ve Felemenk elçilerine verilen samur kürklü kaftanları duyunca kendisi için de bu tarz bir samur kürk talep etmiş, bunun için her yolu denemiş, hatta bu yüzden kabul merasimi gecikmişti. (Özen Yılmaz, 2014: 94-97) XVIII. yüzyıl sonunda artık bu gibi hediyeleşmelerin önceki dönemlere nazaran azalmasında bu gibi kriz ve rekabetlerin de tesiri olmalıdır. Diğer yandan hediyeleşme kültüründeki değişimle XIX. yüzyılda sembolik olan yeni bir hediyeleşme ve taltif kültürü daha ortaya çıkmıştı. Nişan ve madalya takdimi. (Eldem, 2004)

1790 sonrasında İsveç elçiliği için çalışan Ignatius Mouradgea d'Ohsson, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar yabancı elçilere günlük 100-150, 200 piaster/guruş arası olmak üzere elçiliklerinin ilk 3-4 ayı boyunca tayinat verildiğini yazar. D'Ohsson, 1794 yılında bu uygulama kaldırılana kadar tayinatların ödendiğini de belirtir. (d'Ohsson, 2001: 360)

Teorik olarak ve resmen Sultan III. Selim'in 1794 tarihli hatt-ı hümayunu ile tayinat sistemi kaldırıldı. Fakat arşiv kayıtlarının göster-

diği üzere 1794 yılı sonrasında da birçok kere Osmanlı Devleti gerekli durumlarda bazı yabancı elçilere tayinat ödemeye devam etti. Yani özellikle uygulamanın kaldırılmasından sonraki ilk zamanlar, bazı zarurî durumlarda tayinat ödemesi yapılması icap etmiş olmalıdır. Fakat 1794 yılı sonrasında gelen taleplerden reddedilenler de vardır. Mesela 1798 yılında Dubrovnik elçisi tayinat talebinde bulunmuş, fakat uygulamanın kaldırıldığı cevabıyla, isteği reddedilmiştir. (BOA, HAT: 1406/56922) Ayrıca tayinatın kaldırılmasını mukabil Avrupa’ya giden ilk Osmanlı mukim elçisi olarak, Yusuf Agâh Efendi’ye Londra’da tayinat verilmediğinden de bahsedilerek, artık uygulamanın son bulduğu ifade edilmiştir.

1794 yılında İstanbul’a gelen Rus elçisi de kendisine diğer elçiler gibi tayinat verilmesini Babîâli’den istemiştir. Elçinin tayinat sistemi kaldırılmadan önce atandığı ve gelen Rus elçisinin Rus devlet adamı Bezborodko’nun yeğeni olması hasebiyle ve Rusya ile savaş sonrası ilişkilerin seyri bakımından elçiye, 200 guruş tayinat baha ile 378,5 guruş mefruşat bahanın verilmesi uygun bulunmuştur. (BOA, HAT: 1403/56679)

Bununla beraber 1800 yılında İngiltere elçisi Smith Spencer de tayinat talebinde bulunur. Babîâli tayinat uygulamasının kaldırıldığından bahisle kendisine tayinat verilemeyeceğini bildirir. Fakat Napoleon’un 1798’deki Mısır işgalinin ardından İngiltere ile söz konusu edilen ittifaka binaen iyi ilişkilerin sürdürülmesinin yerinde olacağı düşünülmüş ve bu ittifak görüşmelerinde emeği geçen Spencer’e bazı “atiyyelerin” verilmesi uygun görülmüştür. (BOA, HAT: 1406/56922) 1798 yılında Dubrovnik elçisinin tayinat talebi uygulama kaldırıldığı için reddedilse de 1800 ve 1804 yıllarında Dubrovnik elçileri tayinat talebinde bulunmuş ve günlük 20’şer guruştan tayinatları verilmiştir. (BOA, CH: 35/1729, 70/3496)

Aynı şekilde XIX. yüzyılın ilk yarısında Doğu ülkelerinden gelen elçilere tayinat verilmeye devam edildiği görülmektedir. Mesela bu dönemde çeşitli kereler Buhara elçilerine tayinat verilmeye devam edilmiştir. 1803, 1805 ve 1811 yıllarında Buhara Hâkimi’nden gelen elçiler 500’er ve 300’er guruşluk tayinatlarını alabilmiştir. (BOA, AE: SSLM III: 168/10028, CH: 105/5210, 112/5556, 151/7541) Keza 1827 yılında Buhara elçisi Mir Mehmed Fazıl’a 1000 guruşluk yüksek meblağlı bir

tayinat bağlanmıştır. (BOA, CH: 112/5600) 1813'te İstanbul'a gelen Dağıstan elçisi de yine tayinatını alabilmiştir. (BOA, CH: 44/2198) 1809 yılında İran'dan gelen Hacı Mirza Ebu Hasan'a selefleri nevinde tayinat verilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, CH: 132/6559) Yine 1812 yılında İran'dan gelen elçi Nasrullah'a da selefi gibi tayinat verilmiştir. (BOA, CH: 3/146)

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde elçilere bir iyilik/ikram ve iyi niyet göstergesi olarak ortaya çıkan diplomasi pratiklerinden tayinat sistemi, bu çalışmada görüldüğü üzere oldukça kapsamlı bir sistemdir. Bununla birlikte icra edilirken, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Her bir ülkenin elçisine rütbesi ve Osmanlı başkentine geliş amacına göre farklı miktarda ve çoğu kere farklı uzunluktaki sürelerde tayinat tahsis edilmiştir. Sistem dâhilinde mukim ve fevkalade elçilere yapılan muameleler ile Doğulu ile Batılı ülkelerden gelen elçilere verilen tayinat miktarları değişmektedir. Nitekim 1794 yılında tayinat uygulaması kaldırılrsa da İran, Buhara ve Dağıstan gibi Doğu ülkelerinden gelen elçiler XIX. yüzyılın ikinci yarısında da oldukça yüksek meblağda olan tayinatlarını almaya devam etmişlerdir. Sistem dahilinde her bir ülke elçisine verilen yiyecek içecek maddeleri ve miktarları da aynı değildir. Büyükelçilerin en seçkin tayinat listelerine sahip olduğunu söylemek bu bakımdan şaşırtıcı olmayacaktır. Diğer yandan Osmanlı dış politikasının dinamikleri bakımından iyi ilişkiler içerisinde bulunduğu ülke elçilerine verilen tayinatların süre bakımından uzun ve daha yüksek meblağda oluşu da tayinat uygulamasının birçok açıdan Osmanlı siyasî ve diplomatik gelişmelerinden etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca bu sistem, Osmanlı'ya has diplomasiyi gösteren önemli uygulamalardandır.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

- Âdahl, K. (2006). “Cale Brorson Râlab’ın Bâbîâlî’deki Elçiliği (1657-1658)”, *Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Râlab’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658* içinde, Karin Âdahl, (Ed.), (Çev. A. Özdamar), İstanbul: Kitap Yayınevi, 9-25.
- Ahmed Cevdet Paşa, (1303). *Tarih-i Cevdet, tertib-i cedid*, Vol. VI, İstanbul: Matba’a-i Osmaniye.
- Ahmed Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet*, C. V, İstanbul: Matba’a-i Osmaniye.
- Ali Seydi Bey, (t.y.). *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadîmemiz*, Niyazi Ahmet Banoğlu, (haz.), İstanbul: Tercüman 1001 Eser Yayınları.
- D’Ohsson, M. I. (2001). *Tableau Général de L’Empire Ottoman*, C. VI, İstanbul: Les Éditions ISIS.
- Eldem, E., (2004). *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi; Kültür Bakanlığı.
- Iitzkowitz, N., Mote, M. (1970). *Mubadele, An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors*, Chicago-London: Chicago University Press.
- Karateke, H. T. (2004) *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Karateke, H. T. (2007). *An Ottoman Protocol Register: containing ceremonies from 1736 to 1808: BEO Sadaret Defterleri 350 in the Prime Ministry Ottoman State Archives*, İstanbul: The Ottoman Bank Archive and Research Center; London: The Royal Asiatic Society.
- Keith, S. R. M. (1849). *Memoirs and Correspondence*, G. Smyth, (Ed.), C. I-II, London: Henry Colburn.
- Kuran, E. (1988). *Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (2004). “The Adoption and Use of Permanent Diplomacy”, *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional* içinde, A. N. Yurdusev (Ed.), Basingstone: Palgrave, 131-150.

- Kütükoğlu, M. (1989). “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fevkalâde Elçilerin Ağırılanması”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi – Ercüment Kuran’a Armağan*, C. XXVII/1-2, 199-231.
- Mehmed Es’ad Efendi, (2012). *Mehmed Es’ad Efendi’nin Teşrifât-ı Kadîme’si, Osmanlı İmparatorluğu’nda Teşrifat*, H. A. Arslantürk, M. Tosun, S. Soyluer (haz.), İstanbul: Okur Kitaplığı, 2012.
- Mustafa Kesbî. (2002) *İbretnüme-yı Devlet*, A. Öğreten, (haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Naff, T. (1963). “Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III 1789-1807”, *Journal of the American Oriental Society*, C. 83, nr. 3, 295-315.
- Özen Yılmaz, G. (2014). *Elçiye Zeval Olmaz, 16.-18. Yüzyıllarda Osmanlı’da Yabancı Elçiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Renda, G. (2013). “European Ambassadors at the Ottoman Court: The Imperial Protocol in the Eighteenth Century”, *Ottoman Empire and European Theatre I: The Age of the Mozart and Selim III (1756-108)*, M. Hüttle, H. E. Weidinger, (Ed.) Wien: Hollitzer, 263-276.
- Savaş, A. İ. (2007). *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul: 3F Yayınları.
- Schweiggen, S. (2004). *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, (Çev. T. Noyan) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Tevkî’î Abdurrahman Paşa, (2011). *Osmanlı Devleti’nde Teşrifat ve Törenler Tevkî’î Abdurrahman Paşa Kânûn-Nâmesi*, S. M. Bilge (haz.), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Topaktaş, H. (2014a), “Polonya’nın Türkiye’deki İlk Daimi Elçiliğinin Kurulma Süreci: Tarihsel Dinamikler”, *Uluslararası İlişkiler*, 11/43, 105-125.
- Topaktaş, H. (2014b), *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki’nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tuncer, H. (1997). *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Turan, N. S. (2014). *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasi-*

- sinin İzinde*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Unat, F. R. (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, B.S. Baykal (yay.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Werner, A. C. (2011). *Padişahın Huzurunda, Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, (Çev. T. Noyan), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yalçınkaya, M. A., (1998). “Sir Robert Liston’un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, 187-216.
- Yalçınkaya, M. A. (2010). *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe The Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul: ISIS.
- Yıldırım, İ. (2014). *Osmanlı Devleti’nde Elçi Kabulleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yurdusev, A. N. (ed-2004). *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional*, New York: Palgrave Macmillan.

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Tasnifi (AE)

Sultan Abdulhamid I, (SABH I), 132/8841

Sultan Selim III, (SSLM III), 168/10028

Cevdet Tasnifi, Hariciye (CH)

3/146, 4/175, 5/218, 13/617, 15/719, 20/981, 24/1188, 28/1358, 34/1660, 35/1729, 35/1736, 40/1992, 43/2108, 43/2134, 44/2198, 46/2262, 48/2351, 63/3137, 64/3173, 65/3240, 70/3496, 88/4382, 97/4804, 105/5210, 112/5556, 112/5600, 113/5695, 151/7541, 108/5366, 114/5660, 116/5784, 131/6515, 132/6559, 149/7448, 150/7455, 155/7737, 170/8493, 174/8652, 181/9043, 185/9233, 194/9640

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT)

195/9692, 195/9703, 266/15476, 1406/56922, 1403/56679, 1403/56749, 1406/56922